

Ekeby kyrka

Karaktärisering 2019

Svenska kyrkan
VISBY STIFT

 Gotlands
Museum

Dnr: 2019-17

Dnr Visby stift: SS 2019-0047

Handläggare: Eva Selin, Jakob Lindblad. Arkeologi: Johan Norderäng, Per Widerström.
Fotograf: Jakob Lindblad (JL), Eva Selin (ES). Övriga fotografier anger fotograf vid bilden.
Spridningstillstånd för flygbilder, Lantmäteriet nr LM2021/007471.

© Gotlands Museum
Strandgatan 14
621 56 Visby

© Visby stift
Norra Kyrkogatan 3
621 55 Visby

Innehåll

Inledning.....	4
Bakgrund.....	4
Syfte	4
Metod	4
Visby stifts kyrkor	5
Omgivningar	7
Ekeby socken.....	7
Kyrkomiljön	7
Kyrkogården.....	7
Kyrkogårdens huvuddrag	8
Historik.....	10
Nulägesbeskrivning	12
Kyrkobyggnaden.....	19
Kyrkans huvuddrag.....	19
Byggnadshistorik	23
Nulägesbeskrivning	26
Inredning och inventarier.....	47
Restaureringar	56
Arkeologi	57
Kyrkan	58
Värdering.....	59
Allmänt.....	59
Bruksvärden	61
Kyrkobyggnaden.....	61
Kyrkans inventarier	62
Kyrkogården	62
Händelselista Ekeby kyrka	64
Lagskydd.....	68
Källor och litteratur.....	70
Otryckta källor.....	70
Tryckta källor.....	70

Inledning

Bakgrund

Projektet *Karaktärisering av kyrkomiljöer* utförs av Gotlands Museum på uppdrag av Visby stift. Det bekostas delvis med kyrkoantikvarisk ersättning och påbörjades under år 2014 med en förstudie. Projektet har indelats i etapper och sista etappen beräknas vara klar vid utgången av år 2024.

Syfte

Syftet med projektet är att beskriva kyrkobyggnad, kyrkogård, kyrkotomt, inredning och inventarier samt deras kulturhistoriska värden på ett sätt som väcker, tillgodoser eller ökar församlingars och allmänhetens intresse.

Målsättningen är att rapporterna ska kunna användas i förvaltningen av de kulturhistoriska värdena, i handläggningsprocessen för kyrkoantikvarisk ersättning samt vid tillståndsprövning mot Kulturmiljölagen. Ett uppdaterat och fördjupat kunskapsunderlag om kyrkomiljöerna ger förutsättningar för hänsynstagande till kulturvärden, exempelvis vid långsiktig planering kring kyrkomiljöerna och under förvaltningen av dem men även i samband med förändring av kyrkorna. Arbetet omfattar de kyrkomiljöer som har det högre lagskyddet enligt Kulturmiljölagen, det vill säga omfattas av tillståndsprövning enligt kap. 4, § 3-4.

Metod

Beskrivning av kyrkomiljöerna har tagit en utgångspunkt i de vård- och underhållsplaner som togs fram av arkitekt Jan Utas 2003-2011. En stor vikt har sedan lagts vid projektets egna fältstudier på plats. Denna egensyn har haft som målsättning att notera helhetskaraktären i kyrkomiljöerna, samt att notera spår av förändringar som har gjorts och att observera kulturhistoriska avtryck från olika tider. En viktig del av fältarbetet har varit att kunna relatera de uppgifter som finns dokumenterade om kyrkorna. Beskrivningarna bygger vidare på analyser och datasamlingar kring kyrkorna i tillgänglig litteratur samt i viss mån på egna arkivstudier. Arkiven avser främst Gotlands Museums arkiv samt Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), i den utsträckning som varit möjlig.

I beskrivningarna har en betoning legat på att lägga fram ett bildmaterial. Bilderna avser att likt en modell åskådliggöra kyrkomiljön ur ett rumsligt perspektiv där vissa specifika detaljer lyfts fram. Bildtexter leder vanligen in betraktaren i vad bilden förmedlar. Huvuddelen av illustrationerna utgörs av projektets egna foton från fältarbetet. Dessa kompletteras vad gäller inredning och inventarier av bilder ur Inventarieinventeringen från 1997-2010. Visby stift har tillhandahållit nytagna bilder ur luftperspektiv, tagna med drönare, samt bildsamlingar från arbetet med vård- och underhållsplanerna. Uppmätningar har hämtats ur verket Sveriges Kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Äldre illustrationer kommer främst från ATA (via bild databasen Kulturmiljöbild) samt Gotlands Museum, dels från bildarkivet (via Collective Access), dels i några fall från ännu ej arkiverade bilder från byggnadsvårdsverksamhet ca 2000-2020. Äldre teckningar kommer från Uppsala universitetsbibliotek (via Alvin) eller andra samlingar. En särskild sammanställning har också gjorts av arkeologiska utgrävningar och fynd i kyrkor och på kyrkogårdar. Materialet bygger främst på Riksantikvarieämbetets fornminnesregister samt rapporter i Gotlands Museums arkiv.

Vid värderingen av kyrkomiljöerna har hänsyn tagits till Svenska kyrkans modell för identifiering av kulturvärden. De gotländska kyrkorna förenas av drag som samtidigt i hög grad särskiljer dem från många av landets övriga kyrkor med motsvarande roll som sockenkyrka. Vid såväl analysen som värderingen har en strävan varit att lyfta fram kyrkomiljöerna utifrån frågor som inte bara är relevanta ur ett gotländskt sammanhang utan även i förhållande till kyrkomiljöer i landet i stort. Frågeställningarna har främst rört sig kring ett för historiska kyrkomiljöer etablerat antikvariskt förhållningssätt med inriktning mot konst- och kulturhistoriska och byggnadsarkeologiska perspektiv och mot upplevelsevärden med arkitektoniska, konstnärliga och historiska inriktningar. Hänsyn till teologiska, kyrkohistoriska, personhistoriska och socialhistoriska perspektiv på kyrkorummet finns med i bakgrunden.

En strävan har varit att finna bra arbetsmetoder för att lyfta fram bruks- och upplevelsevärden på ett tydligare sätt än i tidigare tillämpade modeller från andra stift. Det har skett genom att frågeformulär placerats ut i vissa av kyrkorna där besökare kunnat svara på hur de upplever och använder kyrkomiljön. Intervjuer har även gjorts med företrädare för pastorat och församling.

Visby stifts kyrkor

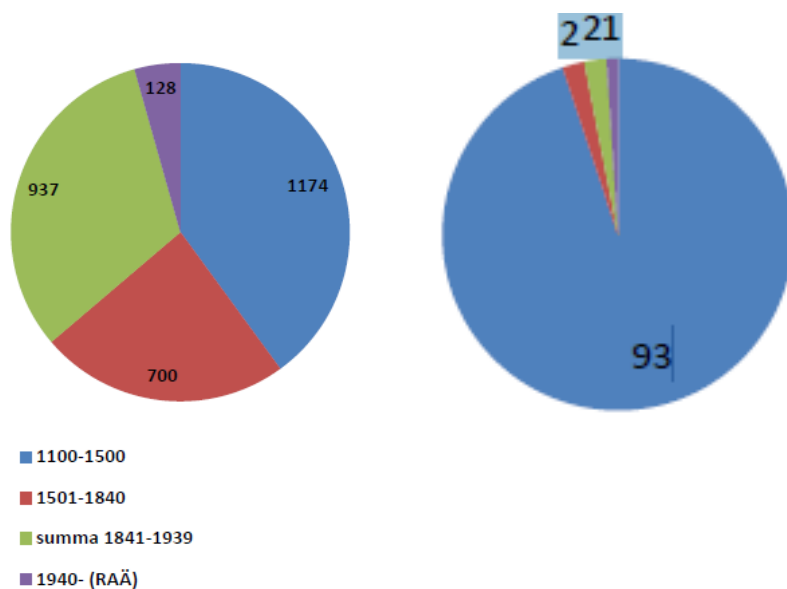
Inom Visby stift finns, förutom domkyrkan, 91 medeltida sockenkyrkor som är i bruk och tillhör Svenska kyrkan. Därtill finns ett par mindre och yngre kyrkobyggnader, såsom Hallshuk och Gnisvärd kapell, byggda som fiskarkapell, den som metodistkapell byggda Hamnkyrkan i Klinte och den moderna Visborgs kyrkan, byggd som distriktskyrka i Visbys yttre stadsdelar.

Alla Visby stifts medeltida kyrkobyggnader är uppförda och ombyggda under en kort och intensiv byggnadsperiod som varade från 1100-talet fram till omkring 1350. Detta möjliggjordes av den omfattande handel Gotland haft under flera hundra år i Östersjöregionen. Efter 1350 skedde en kraftig nedgång i den gotländska ekonomin vilket ledde till att kyrkobyggnandet helt avstannade på landsbygden och i Visby under 1400-talet. En ekonomisk nedgångsperiod och reformationstidens reduktion av kyrkans tillgångar under 1500-talet gjorde att flera kyrkor i Visby och tre sockenkyrkor på landsbygden och några kapell övergavs, i dag ruiner, flitigt använda för friluftsgudstjänster.

Efter en viss ekonomisk återhämtning under 1600-talet gjordes insatser för kyrkobyggnandet. Tak och tornhuvar sågs över, inredningen förnyades och några fiskelägen försågs med kapell. 1800-talet, som på fastlandet innebar att små medeltida kyrkor revs och ersattes av större, begränsades på Gotland till några ombyggnader samt att många kyrkor fick sakristia och större fönster. Under 1800-talets slut och början av 1900-talet drog en ny våg av kyrkobyggnande över ön för frikyrkliga församlingar eller inomkyrkliga föreningar, antingen byggda som små missionshus i trä och med vissa kyrkliga drag, merparten sålda och ombyggda till andra ändamål, eller också som stora murade kyrkor inne i Visby. Det kom att dröja fram till omkring 1960 innan några nya kyrkor byggdes i Svenska kyrkans regi på Gotland. På 1980-talet och senare tillkom kyrkor för andra samfund, som den första katolska kyrkan efter medeltiden och nya frikyrkor.

De gotländska medeltida kyrkorna har som helhet förändrats ytterst lite sedan medeltiden. I huvudsak är det interiören som förändrats. Under 1600-talet tillkom predikstolar, fast bänkinredning som ännu ofta är bevarad, altarpussatser i sandsten eller trä, allt i senrenässans eller barockstil. Under 1700-talet insattes nummertavlor och inte sällan en vägg för att avbalka kyrkans västra del till sädesmagasin. Väggarnas kalkmålningar kunde ersättas av ett nytt måleri anpassat till tidens anda. 1700-talets slut och 1800-talet innebar ofta läktarbyggen, orglar och att

hela rummet kalkades vitt samt att nya fönster togs upp för att släppa in mer ljus enligt nyklassicismens ideal. 1900-talet har präglats av restaureringar, som innebar en förnyelse med inriktning på äldre konst och att pedagogiskt visa kyrkorummet ur dess olika sidor. Medeltida kalkmålningar frilades liksom 1700-talsinredningens rika färgsättning, dolda av senare övermålning. Medeltida skulptur lyftes ned från vinden och ställdes åter upp i kyrkorummet. Läktare och magasinsväggar har rivits. Vår tid har inneburit att ytor och material konserverats men också att med olika medel skapa naturliga platser för förvaring som följd av vidgade krav på kyrkorummet och dess användning.

Figuren till vänster beskriver byggnadsperioden för kyrkor i riket, figuren till höger visar Visby stift. Blått avser bevarade medeltida kyrkor.

Omgivningar

Ekeby socken

Ekeby kyrka ingår i Romaklosters pastorat. Den är belägen på mellersta Gotland, ca 15 km öster om Visby. Socknen är en typisk jordbruksbygd. 2019 fanns 299 invånare.

Kyrkomiljön

Ekeby kyrka ligger invid en landsvägskorsning omgiven av åker- och ängsmark i den norra delen av Romaslätten. I grannskapet ligger ett par gårdar och några villor från förra seklets början. Söder om kyrkan ligger Mangsarveänget, en löväng som ägs och vårdas av Bungemuseet.

Ekeby kyrkomiljö fotograferad 2019. Pär Malmros, Visby stift.

Kyrkogården

Kyrkogårdens huvuddrag

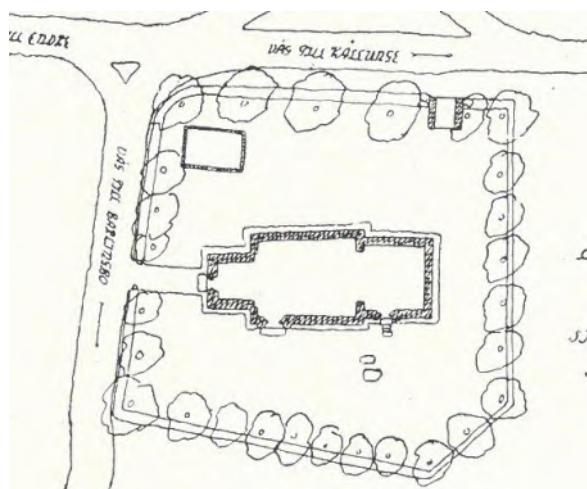
Kyrkogården har en rektangulär planform efter en utvidgning åt öster 1966. Kyrkobyggnaden ligger i den västra delen av kyrkogården. Idag finns enstaka träd på kyrkogården framför allt i den östra delen. Öster om kyrkogården ligger också ett änge vilket bidrar till att skapa en lummighet åt den annars öppna kyrkomiljön.

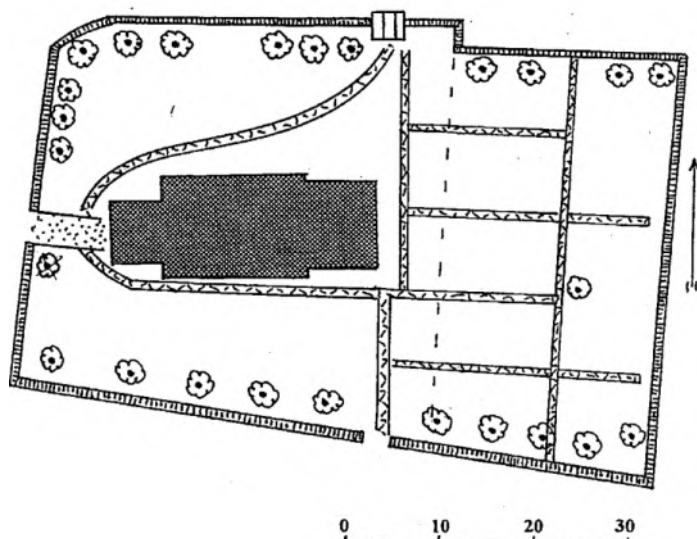
Ekeby kyrka fotograferad från väster. Till höger om kyrkogården syns sockenmagasinet. Foto Pär Malmros, Visby stift.

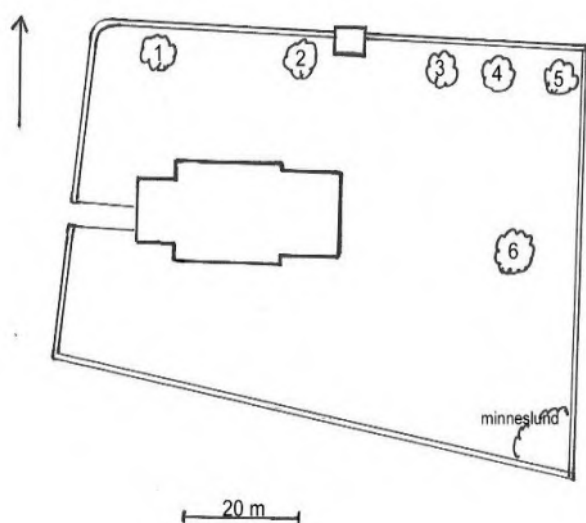
Ekeby kyrka fotograferad från väster. Till höger om kyrkogården syns sockenmagasinet. Foto Pär Malmros, Visby stift.

Situationsplan från ca 1930. Här syns att landsvägen i väster går invid kyrkogården. Kyrkan ligger centralt på kyrkogården som ännu inte är utvidgad. I nordväst ligger ett sockenmagasin. Ur Sveriges kyrkor 1931.

Situationsplan upprättad efter utvidgningen 1966. Ur Vård- och underhållsplan 2003.

Situationsplan upprättad 2019. Reviderad 2019. På kyrkogården växer yngre skogslönn (nr 1-4), äldre skogslönn (nr 5) samt ett prydnadsäpple (nr 6).

Historik

Skattläggningskartor från 1752 visar Ekeby kyrka med prästgården. Någon prästgård har inte funnits i socknen. Kyrkomiljön omges av åkermarker i väster och norr. I öster och söder finns vidsträckta ängs- och betesmarker. På laga skiftes karta från 1879 framgår att kyrkan ligger centralt på kyrkogården. I det nordvästra hörnet av kyrkogården ligger ett sockenmagasin.

Kyrkan var fram till den senaste utvidgningen 1966, belägen centralt på den kvadratiske kyrkogården. I Sveriges kyrkor från 1931 beskrivs kyrkogårdsmuren. Den är lagd av kalkstensflis med en och annan gråsten. Den norra muren är lagd av större block i jämna skift och är murad i förband med stigluckan. På de övriga sidorna är muren omlagd varvid delar av äldre byggnadsverk och gravstenar använts. Under 1800-talet planterades träd utefter kyrkogårdsmuren. I det nordvästra hörnet låg en bod, ett sockenmagasin med liggande virke fram till mitten av 1920-talet. Den är nu placerad söder om kyrkogården.

Skattläggningskarta 1752.

Laga skiftes karta 1879. På kartan syns sockenmagasinet i det nordvästra hörnet av kyrkogården.

Ekeby kyrka fotograferad från nordväst 1898.
Gotlands Museums arkiv.

Den södra delen av kyrkogården. Foto okänt.
Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöbild.

Stigluckan i norr. Foto Einar Erici 1914.
Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöbild.

Ingången till kyrkogården från väster. Ingången i väster
stängs med enkla smidesjärngrindar, upphängda på
trästolpar. Foto Johnny Roosval 1917.
Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöbild.

Nulägesbeskrivning

Kyrkogården är rektangulär. Den omges av en kallmurad kalkstensmur. I norr är den lagd av större block i jämna skift. I den övriga mursträckningar är muren omlagd. de flesta gravarna belägna på den södra sidan av kyrkan.

Ekeby kyrka fotograferad från ovan. Till söder om kyrkogården syns sockenmagasinet. Foto Pär Malmros, Visby stift.

Det finns ingångar till kyrkogården i väster, söder och norr. I väster och söder finns järngrindar omgivna av grindstolpar i trä. Stigluckan i nordöst har en bjälke över porten utåt vägen med årtalet 1791 inskuret.

En grusgång leder från landsvägen i norr till kyrkogården och vidare till tornportalen. Från en parkeringsplats, belagd med grus, söder om kyrkogården, leder en gång belagd med betongplattor med frilagd ballast av granit fram till den nämnda grusgången. Från den västra ingången leder en grusad gång fram till kyrkobyggnaden och längs kyrkans södra sida. I övrigt finns flera smala gångstigar belagda med sågad kalksten på övriga delar av kyrkogården. Framför allt i den östra delen som utvidgades 1966. Kalkstensgångarna är idag till stora delar igenvuxna vilket innebär att kyrkogården huvudsakligen är gräsbevuxen.

En äldre trädkrans togs bort i slutet av 1900-talet och början av 2000-talet. Vid den norra sidan har ett fem skogslönna träd återplanterats. I övrigt finns en solitär prydnadsapel i den östra delen av kyrkogården. (Se situationsplan s. 9).

De äldre gravarna är belägna på den västra och framför allt den södra sidan av kyrkan. Det finns även äldre gravar norr om kyrkan. I öster närmast kyrkan finns gravar. I den utvidgade delen finns gravar från 1960-talet och framåt. Här ligger också en minneslund, anlagd 2010.

I stigluckan förvaras en gravhäll från medeltiden, lagd över Atlingis, hustru till Johannes från Vänge. Ytterligare två medeltida gravmonument (varav det ena fragmentarisk) finns på kyrkogården.

Sockenmagasinet står utanför kyrkogårdsmuren, i anslutning till parkeringsplatsen. Det är uppfört med väggar av knuttimmer (laxade knutar), utvändigt tjärat, och med tjärat faltak.

I väster leder en grusad gång fram till kyrkan. Foto ES 2019.

Den västra ingången med järngrind och grindstolpar i trä. Foto ES 2019.

Gången från parkeringen i söder är belagd med betongplattor. Foto ES 2019.

Den södra ingången. Foto ES 2019.

Slipskåresten utanför den västra kyrkogårdsmuren. Foto ES 2019.

Stiglucka i den norra muren, fotograferad från norr.
Foto ES 2019.

Samma stiglucka fotograferad från söder. Foto ES
2019.

Årtalet 1791 finns inristat i en bjälke i stigluckan. Foto
ES 2019.

Medeltida gravhäll står uppställd i stigluckan. Foto
ES 2019.

Den södra sidan av kyrkogården. Foto ES 2019.

Den norra sidan av kyrkogården. Till höger syns en plattsatt gång. Foto ES 2019.

Den östra sidan av kyrkogården, utvidgad 1966. Foto ES 2019.

Den yngsta delen av kyrkogården. Här syns igenvuxna gångar plattsatta med kalksten. Se situationsplan s. 9. Foto ES 2019.

Minneslunden, anlagd 2010, omges av en ligusterhäck. I minneslunden finns en plantering, ljushällare samt bänk i trä med armstöd av gjutjärn. Foto ES 2019.

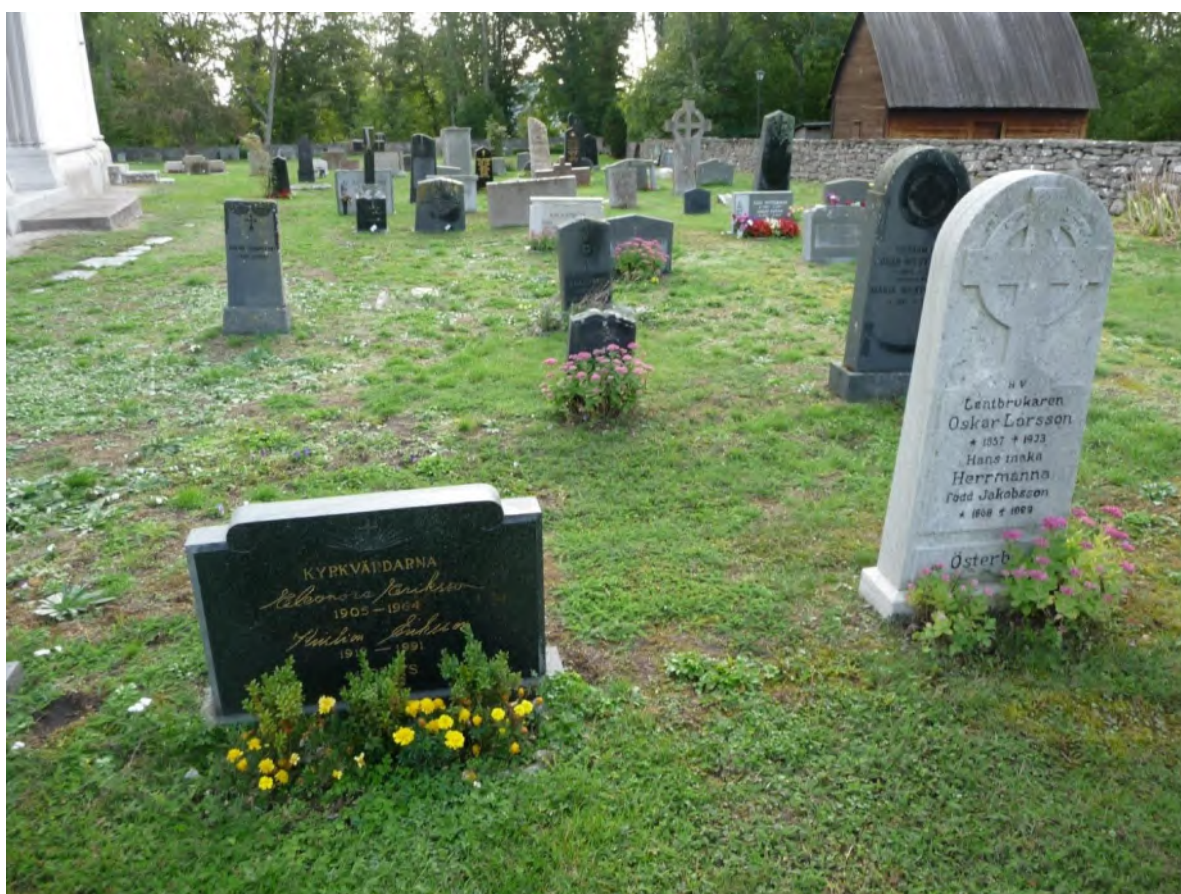
Sockenmagasinet som numera ligger söder om kyrkogården, efter att ha flyttat ut från kyrkogården. Foto ES 2019.

Gravvård i råhuggen kalksten med oval textmedaljong. Den är utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning. Foto ES 2019.

Gravvård i kalksten i form av ett stående ringkors utan sockel, från 1913. Den är utpekad som kulturhistoriskt värdefull genom sin utformning och med ett lokalhistoriskt värde. Foto ES 2019.

De flesta gravar ligger söder om kyrkan och är av blandad utformning. Foto ES 2019.

Kyrkobyggnaden

Kyrkans huvuddrag

Ekeby kyrka har bevarat sin medeltida prägel, så som är vanligt på Gotland. Dess enhetliga yttre form är dock resultatet av en ombyggnad i gotisk tid av en romansk, mindre kyrka. Till det som utmärker Ekeby kyrka kan anges den resliga gotiska arkitekturen och inte minst den rikt färgsatta interiören, med dekorativa målningar från 1200- till 1800-tal och inredningen från 1600- och 1700-talet vilket visar en återkommande omsorg om kyrkorummets utsmyckning.

Den murade och vitputsade kyrkan består av ett långhus med lägre och smalare kor i öster, sakristia vid korets norra sida samt ett jämförelsevis smalt torn i väster med murade gavelrösten, rikt dekorerade ljudgluggar och spetsig tornhuv. Mot söder har vardera långhus och kor en ståtlig och välproportionerad perspektivportal med vimperg samt ett stort gotiskt masverksfönster i kontrast till den norra sidan som är helt sluten. Kyrkorummet nås genom ingångar i söder och väster, varav den sista idag används som huvudentré. Kyrkorummet är högvälvt och enskeppigt. Det förenas av en hög och spetsig triumfbåge, vilken svarar mot en lika hög blindbåge på långhusets västra mur medan den egentliga tornbågen är smalare och rundbågig. Den lilla sakristian byggdes på 1900-talet.

Ekeby kyrka från sydväst. Foto 20110428 P4286305, Gotlands Museum 2011.

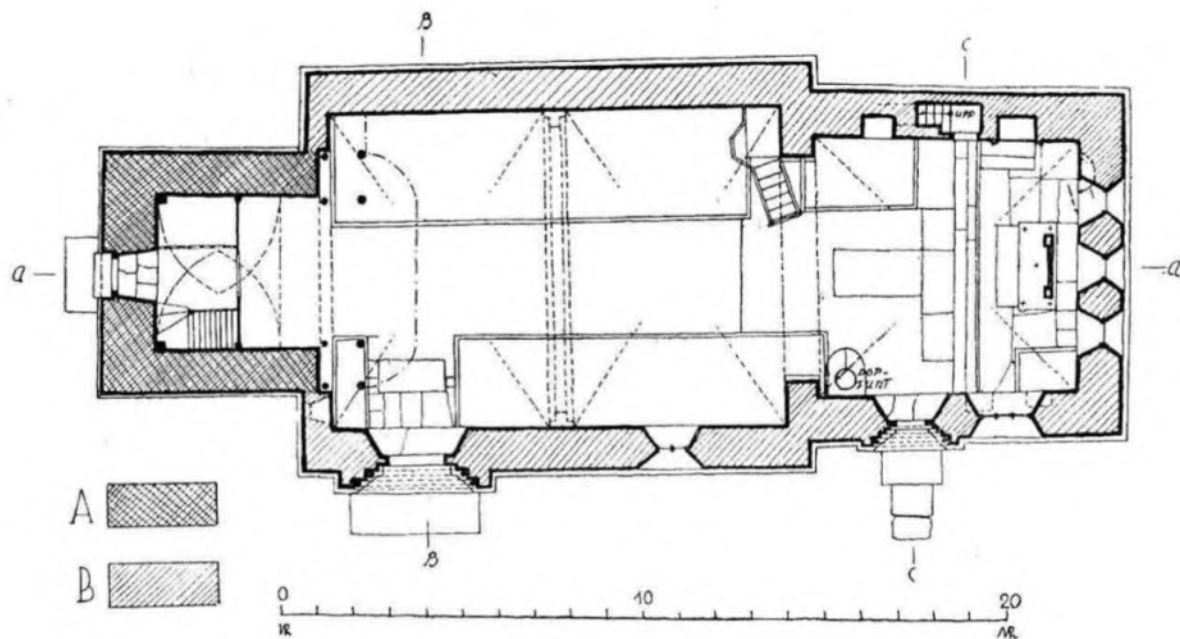
Ekeby kyrka från sydöst. Foto JL 2019.

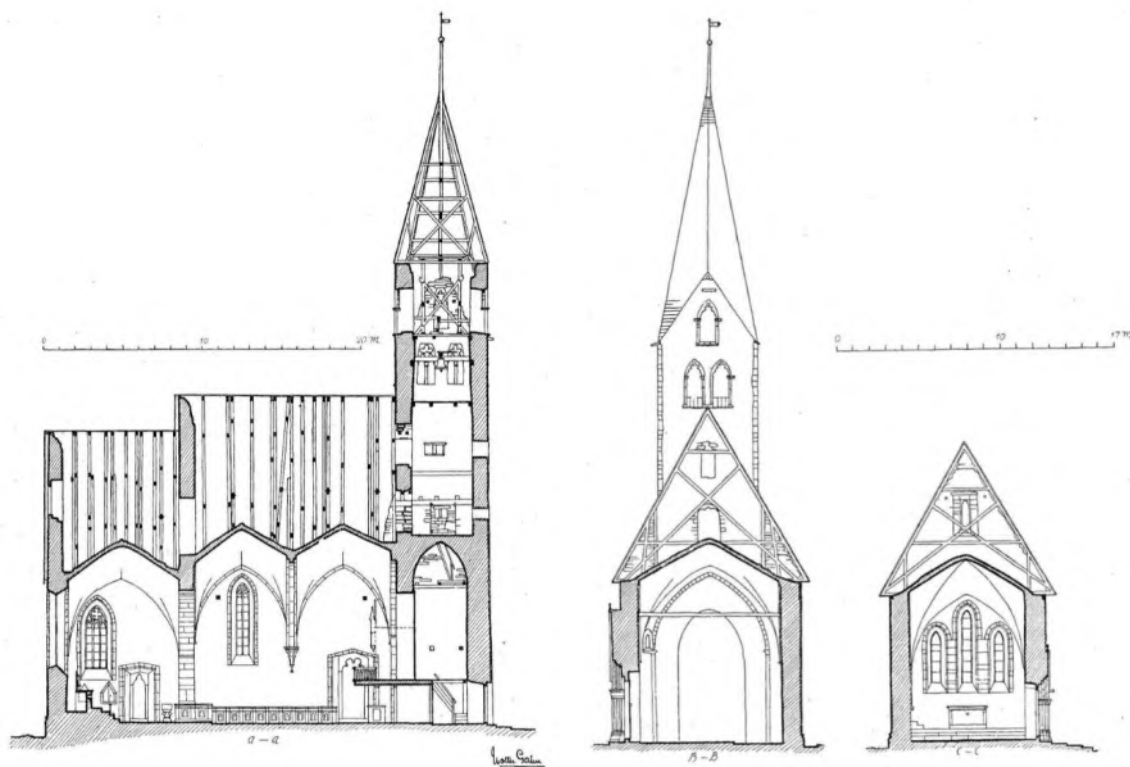
Kyrkan från nordväst. Märk den slutna nordfasaden. Foto Bengt A. Lundberg, RAÄ, 2005. RAÄ Kulturmiljöbild.

Ekeby kyrka fotograferad från nordväst. Foto Gotlands Museum [20110428 P4286313], 2011.

Plan. Uppmätning Wolter Gahn ca 1920. Byggnadsperiod A avser murverk från sent 1100-tal, B sent 1200-tal. Sakristian från 1923 ännu ej uppförd vid ritningens tillkomst. Korets norra sida med ingång via trapphuset. Efter SvK Go I:4, volym 33.

Sektioner mot söder, genom långhuset mot väster (tornspiran något felritad) och genom koret mot öster. Uppmätning Wolter Gahn ca 1920. Efter SvK Go I:4, volym 33.

Byggnadshistorik

Tornets nedre del upp till strax under ljudgluggarna är en återstod av en kyrka som kan dateras till 1100-talets slut och som haft absid att döma av påträffat återanvänt material i den nuvarande byggnaden. Tornets murverk med mönstermurning var sannolikt synlig. Vid 1200-talets slut byggdes nuvarande kor och långhus i ett sammanhang. Årsringsdatering visar att virket i det äldsta trägolvet fälldes 1279-80. Den äldre kyrkan revs med undantag av tornet. Avsikten var troligen att riva detta och ersätta det med ett nytt och större, i anslutning till de gotländska kyrkornas gängse ombyggnadsschema, även om murtrappan i koret kan tala för att ett torn inte planerades. Istället byggdes det på till nuvarande höjd under 1300-talet och de äldre ljudgluggarna, som är markerade i putsen, sattes igen. Olika spår i murverket visar att kyrkan vid okänd tidpunkt drabbats av brand som möjligen begränsades till tak och torn. Kyrkorummet försågs med kalkmålningar både vid byggnadstiden och under 1400-talet. Under 1600- och 1700-talet tillkom bänkinredning, predikstol och läktare. Vid sekelskiftet 1800 målades interiören med draperier kring fönster, inredning och omfattningar. Liknande interiörer har funnits i andra kyrkor på Gotland men har i de flesta fall försvunnit vid senare restaureringar. Idag tillhör Ekeby de bäst bevarade. På korets norra sida byggdes 1923, i samband med ordnandet av värmekammare, en sakristia som stilistiskt ansluter till kyrkans yttre arkitektur och invändigt utnyttjade en öppning till en murtrappa i korets nordvägg. Tidigare fungerade en avbalkning kring den höga träbänken söder om altaret som sakristia.

Kyrkan från sydväst. De övre ljudgluggarna saknar kolonetter och södra gavelröstet skadat, troligen sedan den brand i torn och yttertak som vid okänd tidpunkt satt spår i byggnaden. J W Hamner 1897. RAÄ, Kulturmiljöbild.

Del av tornets ursprungliga murverk med växling av grå och rosa stenskit. Svartvitt foto ca 1970. ATA K-byråns arkiv.

Till vänster. Tornets ljudgluggar vid sekelskiftet 1900, innan kolonner och masverk restaurerades. I sydvästra hörnet finns någon typ av vattenkastare. Foto ovan Louis Nilsson 1898. Gotlands Museum. Nedan Johnny Roosval 1916. ATA.

Interiör från Ekeby kyrka. Akvarellerad teckning av Ferdinand Boberg 1935. Teckningarna återgick ofta på egna förlagor från bland annat 1910-talet. Gotlands Museum. Foto JL 2019.

Nulägesbeskrivning

Exteriör

Kyrkans yttermurar av kalksten är putsade och vitkalkade med undantag för omfattningar och socklar i huggen kalksten. Tegel är använt dekorativt i tornets översta ljudgluggar. På de nedre, äldre delarna av tornet har tidigare blottlagts ett ovanligt murverk av omsorgsfullt lagda växlande skift av rödaktig och grå kalksten (se bild ovan). Koret har sedan 1800-talet tegeltak, på övriga tak faltak. Kyrkans fönster och portaler är från byggnadstiden, liksom ljudgluggarnas masverk vilka delvis restaurerades 1942–43 och 2010–11. Portalerna utmärks av en dekorativ geometrisk arkitektur medan ornamentiken inskränker sig till kapitalbandens växtdekor med inslag av djur- och människohuvuden. Dörrbladen har medeltida järnbeslag.

Kyrkan från sydväst. Tornet utgör upp till de nedre gluggarna återstoden av en äldre kyrkobyggnad. Foto JL 2019.

Tornets övre parti, från sydväst och från nordöst. Foto JL 2019.

Sakristian från nordöst, byggd 1923 efter ritningar av Anders Roland. Foto JL 2019.

Långhusetets sydportal. Foto JL 2019.

Långhusportalens västra kapitälband. Foto JL 2019.

Långhusportalens östra kapitälband. Foto JL 2019.

Medeltida järnbeslag på
långhusportalens dörrblad. Foto JL
2019.

Dörning. Detalj av järnbeslagen på
långhusportalens dörrblad. Foto JL 2019.

Korportalen. Foto JL 2019.

Korportalens västra kapitälband. Foto JL 2019.

Tornportalen med växling mellan röd och grå kalksten i bågen. Foto JL 2019.

Korets trefönstergrupp i öster. Foto JL 2019.

Korets södra fönster. Foto JL 2019.

Fönster på södra sidan av långhusets västgavel, sett från byggnadsställning under yttre restaurering. Foto 20100817 P8165420, Gotlands Museum 2010.

Interiör

Kyrkorummet har en ovanligt hög resning och rik färgsättning. Murar och valv är putsade, vitkalkade och delvis bemålade. Huggen sten förekommer i bågar och öppningarnas kantskoningar, men även de är huvudsakligen kalkade och dekorativt målade. Tornbågen stängs av hög trävägg. Dragstag i trä och järn (järnstagen är tillkomna efter Brunius beskrivning) som sträcker sig över rummet. I koret och långhusets mittgång är golvet av öländsk kalksten, i bänkkvarteren omålat trägolv. Rummet är relativt mörkt men korets stora fönster och ett ovanligt placerat litet fönster i den södra delen av långhusets västra vägg har betydelse för ljussättningen.

Sakristian nås genom en äldre muröppning som leder till en brant stigande trappa inne i korets norra mur. Den i tegel (?) murade och putsade sakristian formar ett litet ljus rum med vind och med värmekammare i källaren, tillgängligt genom dörr mot väster.

Tornets bottenvåning fungerar som förhall med trappa upp till läktaren och vidare upp till tornet och vinden. I höjd med långhusvalven sitter ett tvärställt spetsigt tunnvalv i nord-sydlig riktning. En trätrappa genom ett uppbrutet hål i valvet leder till vinden, liksom även trappan i korets norra mur. Tornet förenas med långhusvinden genom en öppning i tornets bevarade äldre östra ljudglugg. Murverket visar skarvar av de äldre ljudgluggarna. Våningen har tidigare delats i flera bjälklag men formar nu ett högt rum vars tak utgörs av klockrummets golv. Ljudgluggarna löper förbi den ensamma klockan. Tornhuvens konstruktion är med några undantagna ny, från den yttre restaureringen i början av 1970-talet, då även takstolen över kor och långhus nybyggdes med endast få återanvända delar och brandsektionerande murar avskilde vindens delar.

I korfönstren ingår enstaka rutor av medeltida glasmålningar och mönstrat färgat glas från omkring 1900. Kalkmålningarna på sidoväggarna fördelar sig på flera olika tidsperioder från 1200–1800-talet.

Kyrkorummet utmärks av den rikt målade interiören, där murverk och inredning dekoreras av målningar från 1200-talet till åren kring sekelskiftet 1800. Mest karakteristiskt är de av Johan Gustaf Möller 1802–03 målade draperierna kring fönstren i öster och predikstolen samt de blindfönster som är målade som pendanger i norr till fönstren på södra sidan för att i klassicismens anda skapa symmetri. Målningarna av detta slag går att finna i äldre fotografier från olika gotländska kyrkor men har främst bevarats i Ekeby, även om de restaurerades hårt 1942–43. Fram till då hade även långhuset motsvarande blindfönster och en målad portaltisch, vilka dock avlägsnades för att frilägga underliggande skikt av målningar. Dessa utgår både en serie apostlar i det sena 1200-talets bysantiniserande stil, tillkomna strax efter kyrkans byggnadstid och delvis endast bevarade till sin ristade grundteckning. Nedanför dessa löper en passionsserie från 1400-talets mitt och under denna växtdekor i renässansstil från 1500–1600-talet. Till interiörens kulörgivare hör också inredningen med målningar från 1600- och 1700-talet samt målningarna i sakramentsskåpet i korets norra mur, tillkomna vid korets byggnadstid.

Interiör mot öster. Foto JL 2019.

Interiör mot väster. Foto JL 2019.

Interiör mot nordöst med kyrkans rika målade skrud från olika tider. Foto JL 2019.

Långhusets norra mur med kalkmålningar av apostlar i stor skala från 1200-talets slut och passionssvit från 1400-talet, framtagna 1942–43. Foto JL 2019.

Långhusets södra mur med kalkmålningar av apostlar i stor skala. Skisserade grundlinjer från 1200-talets slut till kalkmålningar ifyllda 1942-43. Foto JL 2019.

Långhusets norra mur med kalkmålningar. Övan passionsvit från 1400-talet med draperier, nedan växtmotiv från 1600-talets slut eller omkring 1700, framtagna 1942-43. Foto JL 2019.

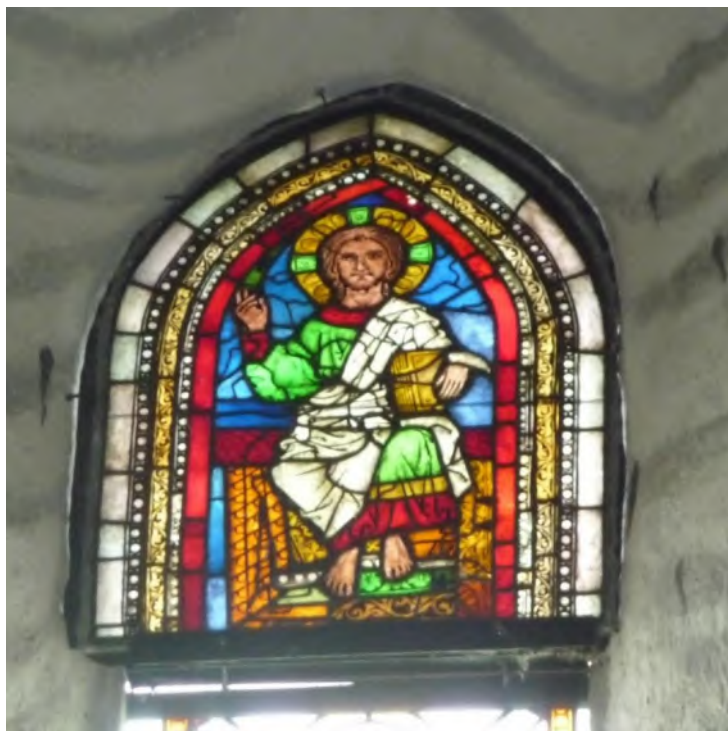
Korets sydöstra hörn med målade draperier av Johan Gustaf Möller 1802-03. "Sakristibänk" från 1708, väggnisch med piscina samt till vänster det medeltida altaret med altarupsats från 1708. Altarbrun från 1981. Foto JL 2019.

Glasmålning i det norra av korets östra fönster. 1200-talet. Placeringen ej ursprunglig. Foto ES 2019.

Glasmålning i det södra av korets östfönster. 1200-talet. Foto ES 2019

Glasmålning i det mellersta av korets östra fönster. 1200-talet. Foto ES 2019.

Glasmålning i korets södra fönster. 1200-talet. De nedre glasen tillkom omkring 1900. Foto JL 2019.

Interiör av sakristian mot sydöst. Foto JL 2019.

Brant trappa i korets norra mur, sedd mot väster. Foto ES 2019.

Valv i tornet. Foto JL 2019.

Den branta trappan i korets norra mur sedd mot väster och nästan rakt uppåt. Foto JL 2019.

Tornets första övervåning, ursprungligen klockvåning, sedd mot väster med spår av igenmurad tidigare ljudglugg. Foto JL 2019

Den östra av tornets ursprungliga ljudgluggar med bevarade rester av en tvådelad bågöppning, sedd från långhusvinden. Det spjälkade murverket uppvisar skador från en brand vid okänd tidpunkt. Foto IL 2019.

Tornets första övervåning sedd uppifrån. Bjälkarna markerar nivån för tidigare mellanvåningar. Den grå stäldörren är placerad i den östra ursprungliga ljudgluggen. Foto JL 2019.

Klockvåningen, tornets andra övervåning, sedd mot norr med de masverksförsedda ljudgluggarna. Foto JL 2019.

Ljudgluggarna i tornets gavelrösten, sedda mot nordväst. Foto JL 2019.

Korets vind sedd mot sydväst. Takstol från 1900-talet med inslag av äldre virken. Foto JL 2019.

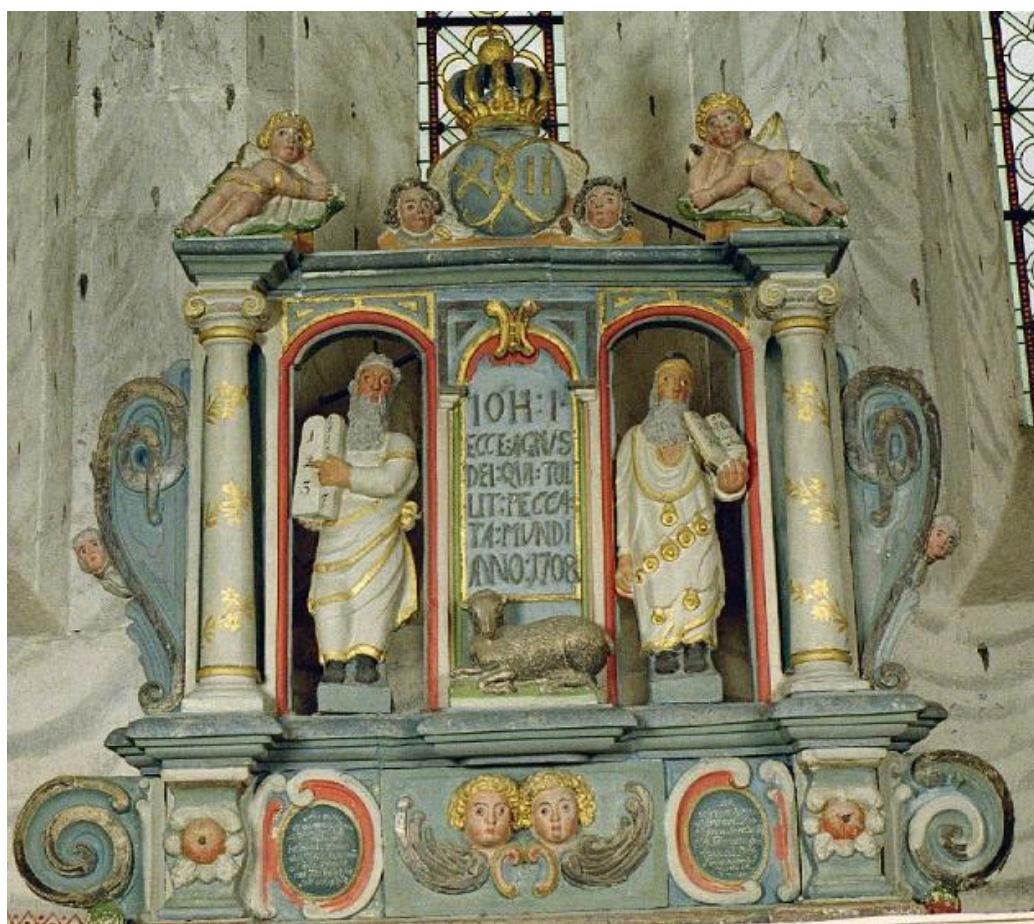

Långhusets vind sedd mot sydväst. Takstolen nybyggd på 1900-talet med den äldre som förebild. Foto JL 2019.

Inredning och inventarier

På det murade och fristående medeltida högaltaret står en altarpupsats i sandsten från 1708, målad 1802. Det norra medeltida sidoaltaret är bevarat under predikstolen från 1741. Förutom sakramentsskåpet med gallerlucka och målningar från 1200-talets slut finns tre nischer, en i söder med piscina. Korbänken och sakristibänken är från 1708, altarringen från 1700-talet. Bänkinredningen i långhuset, från 1600-talet senare del och målad 1743, är högre på södra sidan än norra. Läktaren byggdes 1858 av snickare Åkerberg tillsammans med L. O. Hellgren från Hägelsarve och Lindgren från Lindarve. Troligen ersatte den en läktare från 1783.

Kyrkorummets enda medeltida träskulpturer är ett triumfkrucifix från 1100-talets andra hälft. Ommålad under 1700-talet hängde det i triumfbågen till 1800-talets slut då det placerades på norra väggen, men återflyttades till bågen 1975. Bland nummertavlorna märks en från 1700-talets första hälft. Dopfunten, tillskriven mästare "Majestatis" bär färgspår, sannolikt ej ursprungliga. Kyrkan har stolar och pallar från 1700-talet, bland annat en brudstol från 1743. Orgelfasaden från 1859 är ritad av Emil Edvard von Rothstein. Orgeln med sex stämmor från samma år byggdes om 1953, 1965 och 1982. Klockan från 1953 i tornet var tidigare omgjuten 1837.

Altarpupsats i sandsten från 1708, målad 1802–03. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Altarskrank från 1708. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Nisch med i korets södra mur. Till höger skål för piscina i skåpets botten. Foto JL 2019.

Koret mot norr med ingång till murtrappa och sakristia, sakramentskåp samt rester av medeltida kalkmålningar, framtagna 2004. Foto JL 2019.

Sakramentskåp i korets norra mur. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Sakramentskåp i korets norra mur med medeltida målningar. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Skåp i koret norra mur. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Predikstolen, tillverkad av Olof Söderdahl 1741. Placerad på det norra medeltida sidoaltaret. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Predikstolens dörr. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001

Trappan till predikstolen med målningar. Foto JL 2019.

Korbänk från 1708. Foto JL 2019.

Bänkinredning från 1600-talet, målad 1743. Norra sidan med låga och breda dörrar. Foto JL 2019.

Bänkinredning från 1600-talet, målad 1743. Södra sidan med höga och smala dörrar. Foto JL 2019.

Orgelläktarens barriär, sannolikt från orgelfasadens tillkomsttid ca 1859, här i dess slutna utförande 1943–2004. Den bakre ensamma bänkraden på södra sidan avsedd för fattigstugans folk. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Orgelfasad, byggd 1859 efter ritningar av Emil Edvard von Rothstein. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Dopfund från omkring 1200. Foto JL 2019.

Triumfkucifix, 1100-talets senare del med sentida målning. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Triumfkucifixet, korsets baksida med målning från 1700-talet. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Nummertavla från 1742. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Skriftepall för prästens knäfall under syndabekännelsen, anskaffad 1748. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Brudstol, en av två, från 1743. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Örnerad bräda, från bänkinredning (?). Påträffad vid golvarbeten. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Klocka, omgjuten 1953. Tidigare klocka omgjuten 1837. Foto JL 2019.

Tidigmedeltida gravstan. Foto Jörgen Kristiansson 1999-2001.

Restaureringar

Kyrkan har genomgått några mer övergripande förändringar i äldre tid, som den på en minnestavla i kyrkan omtalad 1742 och omdekoreringsen vid sekelskiftet 1800. Utöver förändringar i slutet av 1920-talet, då bland annat sakristian tillkom, genomfördes den största samlade restaureringen 1942–43 då äldre kalkmålningar togs fram, varvid delar av Möllers målningar från 1802–03 avlägsnades. Yttre restaureringar vidtogs 1942–43 då de tidigare skadade ljudgluggarna och torngavlarna restaurerades och 1971–72 då yttertak och takstolar nybyggdes.

Kyrkans senaste inre restaurering ägde rum 2004 varvid bland annat muralmålningarna konserverades. Nya målningar påträffades liksom medeltida putsristningar och en ornerad bräda, sannolikt sättsteg i en korttrappa. Den yttre restaurering som genomfördes 2010–11 omfattande omputsning, stenkonsivering och takomläggning.

Interiör mot öster innan sakristian byggdes. Sakristibänken med hög skärm, kollektåvar hänger på triumfbågen södra sida, bärremmar för kistor (?) på korets norra sida. Skriftepalen står innanför den gamla altarringen, vilken flankeras av brudstolarna mitt för altaret. De medeltida glasmålningarna avlägsnade från korfönstren efter 1891, uppsatta igen 1946 efter att ha påträffats i låda på vinden. Foto från 1917. RAÄ Kulturmiljöbild.

Interiör mot väster före restaureringen 1942–43. Foto Sven Brandel 1923. RAÄ, Kulturmiljöbild.

Arkeologi

De gotländska kyrkorna erbjuder ett stort mått av arkeologiskt intressanta spår. Det gäller både marken som kyrkan står på och kyrkogården samt ibland även de närmaste omgivningarna. Kyrkorna byggdes ofta på redan etablerade platser och under de nära tusen år en kyrka stått på samma plats har det avsatt lämningar, som kanske inte är lika märkbara som den stående kyrkan men som är värda att uppmärksammas som viktiga kunskapskällor. Det är till exempel spår av tidigare kyrkobyggnader, bevarade trä- eller stenkistor, bildstensfragment, gravklot och gravstenar, men även runristningar och lösa föremål. I föreliggande avsnitt fokuseras på anläggningar under mark och golv. De artefakter som är med i rapporten är sådana som representerar något som kan peka på att det finns okända fornlämningar. I det här fallet är det företrädesvis vikingatida föremål som kan tyda på att det finns gravar kvar från det tidigaste kyrkoskedet.

På den norra sidan av kyrkorna ligger många av de äldsta kristna gravar som vi känner till. Här begravdes framför allt kvinnor under kyrkans tidiga existens i enlighet med ett könssegregerat gravskick. Redan under 1200-talet upphörde i flera fall bruket att använda norra sidan av kyrkogården som begravningsplats. Bruket återupptogs först under 1800- och 1900-talen. När den började användas för begravingar igen påträffades gamla gravar, inte sällan gravar från vikingatiden och den äldsta kristna tiden på Gotland. Ofta hade gravläggningen skett i kläder med spännen och utsmyckningar som hör vikingatidens sista del till. Fynden är mycket intressanta men tyvärr inte så utförligt beforskade som man kan föreställa sig. Det rör sig om föremålsfynd av vikingatida karaktär, av personlig art och som tillhört klädedräkten och med denna fått följa med i graven. Vanliga föremål är pärlor, knivar, kammar och olika typer av smycken relaterade till klädedräkten (Thunmark-Nylén 1995).

Under kyrkornas golv ligger ofta gamla gravar med bevarade trä- eller stenkistor. Något som också noterats särskilt är spår efter äldre kyrkor, träkyrkor i form av syllar, stavkonstruktioner eller sekundäranvända plankor och spår efter stenkyrkor i form av murverksrester under mark och golv. Dock har inte sekundärt inmurade detaljer i den nuvarande kyrkan som fasadstenar eller friser tagits upp i avsnittet om arkeologi, liksom inte heller ännu stående murverk som ingått i en äldre anläggning.

I putsen på kyrkornas väggar påträffas ibland medeltida inskrifter och putsristningar. Ofta har inskrifterna runor, vilket är av stort intresse för kunskapen om runor, eller innehåller graffiti i form av tecknade figurer. Av någon anledning har run- och bildstenar från äldre tider tagits till kyrkan för att införlivas i byggnaden. I kyrkornas byggstenar finns också stenhuggarmärken och med hjälp av dem kan man få en uppfattning om delaktigheten i kyrkobyggena.

Kyrkornas vindar och övervåningarna i tornen har genom tiderna använts som förvaring, även om kulturhistoriskt värdefulla föremål i regel tagits om hand och nu förvaras på annan plats. De lager som bildats på valvens ojämna ovansidor kan dock innehålla lösa delar till inventarier som tidigare förvarats där eller spår av tidigare reparationer på kyrkobyggnaden. De kan innehålla rester av vardagliga föremål som berättar om hur vinden och tornen har använts eller personliga saker som burits upp i hopp om få ett skydd i kyrkans hägn. Äldre stegar, klockrep, redskap från hur taken tjärats förekommer också. Kyrkogårdsmurar, såväl de medeltida som de yngre kan innehålla byggmaterial som per definition är fornlämning eller fornfynd, som till exempel stenar med ristningar.

I texten förekommer ett särskiljande av fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar. Med *fornlämning* avses lämningar som enligt Riksantikvarieämbetets bedömning uppfyller fornlämningsrekvisiten (villkor baserade på Kulturmiljölagens 2 kap.), och vars lämningar huvudsakligen kan antas ha tillkommit före 1850. Med *övrig kulturhistorisk lämning* menas de typer av lämningar som enligt Riksantikvarieämbetets bedömning uppfyller fornlämningsrekvisiten, och vars lämningar huvudsakligen kan antas ha tillkommit 1850 eller senare samt de typer av lämningar som enligt Riksantikvarieämbetets bedömning inte uppfyller fornlämningsrekvisiten. Rörande registren är det dock viktigt att peka på några källkritiska problem. Fornsök och Fornreg, de digitala registren för information om fornlämningar, är användbara källor för information om kyrkomiljöer. Men de utgör i sig ett källkritiskt problem då 10 000-tals lämningar vid digitalisering har kommit att registreras på felaktig nuvarande belägenhet eller fyndplats. Ofta är uppgifterna korrekta men när flera fornlämningar påträffats intill varandra, som till exempel stenkistor på kyrkogården, är det svårt att veta om en borttagen kista i ett dokument är densamma som en som i tidigare upprättade beskrivningar anges ligga kvar på fyndplatsen.

Kyrkan

Vid renovering av långhusets trägolv 2004 påträffades ytterligare ett äldre trägolv under det som var föremål för renoveringen. En av brädorna var ornerad med parallella romanska bågmönster. Tre prover skickades för dendrokronologisk analys till laboratoriet för vedanatomi i Lund. Samtliga tre prov kunde dateras och visade samma konstruktionstid, 1279-1280¹, 1279-1280².

¹ Gotlands Museums Dnr: AD2004-0951

² Gotlands Allehanda 28/6 2004

Värdering

Allmänt

Alla kyrkor bidrar till att materialisera bilden av det heliga. Invändigt utgör de en ram för mötet mellan människan och det livsavgörande på ett sätt som andra rum inte gör. Till det yttre markerar de sin belägenhet i landskapet, men tar också det yttre rummet i anspråk och utgör en påminnelse om värden som ligger vid sidan om vardagen. Genom historien har betoningen legat på olika delar och egenskaper i kyrkan. Samtidigt finns det många likheter mellan skilda kyrkor, särskilt för dem som ingår i samma kyrkliga tradition. Stor omsorg har sedan det kristna kyrkobyggandets äldsta tid ägnats konsten och arkitekturen. I kombination med att många kyrkor också är gamla hör de till våra viktigaste kulturmiljöer.

Kyrkorna på Gotland utgör en del av den världsöverspännande kristna kyrkans byggnader, en del av kyrkorna i Sverige och en del av kyrkobyggandet på Gotland. Gotlands kyrkobyggande är relativt homogent. Byggnadsdetaljers utformning och tillvägagångssätt vid kyrkornas planering återkommer mellan olika socknars kyrkor, men kan sedan skilja sig från principer som använts i andra landsändar. Exempel på det är att de äldsta gotländska stenkyrkorna följde samma modell av kyrka med långhus, kor och absid, som var allmän i de nordiska länderna. I nästa skede kom dock kyrkorna att förnyas på 1200- och 1300-talet på ett för Gotland karakteristiskt, men i övriga Sverige okänt sätt. Under 1200-talets slut och 1300-talet byggdes kyrktorn på Gotland, vilket sällan hände vid kyrkorna på fastlandet. Den gotländska kalkstenen möjliggjorde valvslagning och byggnadsskulptur utan motstycke i resten av Sverige till vare sig mängd eller konstnärlig kvalitet. Under 1400-talet byggdes kyrkor om- och till i Mellansverige och försågs med heltäckande kalkmålningar, något som inte hade någon motsvarighet på Gotland. Under 1800-talet förnyades tusentals kyrkor i södra och västra Sverige genom att en äldre revs och ersattes av en ny och större, eller byggdes om genomgripande. Detta berörde endast någon enstaka av de gotländska kyrkorna. Sammantaget har detta gjort att de gotländska kyrkorna representerar ett medeltida byggande under en tid då inte så mycket byggdes i övriga Sverige. Men utmärkande är dessutom att på Gotland finns dessa medeltida byggnader ofta kvar, relativt oberörda av senare förändringar och ännu i bruk.

Härigenom utgör varje kyrka ett omistligt exempel på medeltida kulturmiljö inte bara ur ett lokalt gotländskt perspektiv utan även ur ett riksperspektiv. Eftersom inte heller Centraleuropa efter krigstider och andra perioder av förändringar till så hög grad har kvar större uppsättningar av medeltida sockenkyrkor och framför allt medeltida träskulptur har de gotländska kyrkorna därigenom ett internationellt intresse. De formades i hög grad under inflytande av byggmästare från västra Tyskland, från Westfalen och området kring Köln, vilket ytterligare ger dem en internationell betydelse, liksom att det tidiga kyrkobyggandet uppvisar stilpåverkan från östra Europa. Sedan 1800-talets slut har kyrkorna på Gotland kommit att uppmärksammas av arkitekter och konstnärer och har fått stå förebild för kyrkor på fastlandet, vilket gör att kyrkor från 1800- och 1900-talet med gotländskt inspirerade motiv återfinns i Skåne, Västergötland, Stockholm och på andra platser.

De gotländska kyrkorna har vissa särdrag i formen, men de intar också en särskild ställning i bygden. Över hela Sverige har, liksom i många andra länder, kyrkan utgjort en central och samlande punkt, även om de mera sällan legat mitt i en by, så som de gör i en del andra delar av Europa. Men på Gotland har kyrkans roll som samlande byggnad levt kvar bättre än på en del

håll. Denna uppfattning är stark även i resten av Sverige, men bebyggelseförskjutningar till följd av nya järnvägssamhällen och bruksorter, en mer polariserad sockensammansättning, större avstånd mellan kyrkorna och att de inte har haft torn kan ha bidragit till det. Medan kyrkorna på Gotland genom sina torn och tätare avstånd samt en viss skepsis till förändringar har behållit sin plats i en sockenmedvetenhet, som även i sig är ovanligt stark på Gotland.

För de gotländska kyrkornas kulturhistoriska värde och särställning gäller åtskilliga gemensamma saker. Kyrkorna är närmare hundra och Gotland utgör som Visby stift det stift som har nästan uteslutande medeltida kyrkor, därtill tillkomna och ombyggda före mitten av 1300-talet. Eftersom de så tydligt har parallella tillkomsthistoriker utgör varje kyrka en omistlig del i ett pussel av olika byggnadsetapper. Byggnaderna är utsmyckade av skulpterade portalomfattningar, kalkmålningar och skulpturer. Glasmålningarna saknar till omfattning motstycke i resten av norra Europa. 93 procent av bevarade medeltida glasmålningar med figurscener i Sverige kommer från Gotland (i kyrkorna eller på museer). Flera medeltida möbler, mest bänkar, finns också i kyrkorna. Föremålen visar hur kyrkorna användes under medeltiden och kan bidra till att ge en autentisk upplevelse av medeltida miljöer. Inte minst gäller detta kyrkornas vind och särskilt tornets övervåning, där rummet i hög grad präglas av murade dörr- och fönsteröppningar som skapar en autentisk ljussättning. Virket och murbruket kan visa upp spår från hur själva byggnadsarbetet gick till och kan avspela hur kyrkan i äldre tid drabbats av eldsvåda.

Föremålen i kyrkorna är inte bara medeltida. Gotland har även en hög andel av bevarade bänkinredningar från 1600-talet av ett slag som på svenska fastlandet ersattes av ny inredning i slutet av 1800-talet. Från 1700-talet finns bevarat ett rikt måleri, inte minst målningar på bänkinredningen. De gotländska dopfuntarna utgör ett särskilt kapitel, där de mest framträdande utgörs av de tidigmedeltida sandstensfuntarna, som fick ett nytt uppsving på 1600-talet. Södra Gotlands stenhuggerier producerade sedan altaruppsatser i sandsten av ett slag som inte är vanligt utanför Gotland. Genom det sena 1800-talets och 1900-talets kyrkorestaureringar, ofta av framträdande stockholmsarkitekter, kan man följa förändringar i synen på öns kyrkor.

Kyrkornas lägen visar på centrala platser i bygden, placerade vid en tidigare korsväg med, om inte förhistoriska så åtminstone medeltida ursprung. De avspeglar det höga välstånd från medeltidens omfattande handel som rådde när de kom till och illustrerar något av den komplicerade kyrkohistorien. Av stor betydelse är kyrkogårdarna runt kyrkorna som är omvårdade och används. Många av dem har en intakt medeltida utsträckning. Andra visar kyrkogårdens utveckling under 1800-talet och hur folkmängden ökat. Trädrader och gravtyper illustrerar hur nya delar har tagits i bruk under 1800- och 1900-talet.

Anmärkningsvärt är att kyrkorna ännu används för sitt ursprungliga syfte. För Gotlands del har det kunnat ske utan större ombyggnader av kyrkorna, trots förändringar i befolkningsstorlek. Nästan alla är i bruk (de som är öde har varit det sedan minst 400 år) och används, om än med olika intervall. Öns kyrkor har genom sin ålder, kvalitet och i sammanhanget starka karaktär en identitetsskapande roll. I de många, ofta små, socknarna finns en särskild känsla, där kyrkorna intar rollen av kraftfulla symboler för hemsöcken. Hur klockorna har ringts avspeglar skillnader mellan kyrkorna och än idag finns kinningsstenar beredda i klockvåningen för det ringningssätt med små stenar som endast finns på Gotland och de skånska landskapen. Kyrkorna har både en starkt lokal förankring och utgör samtidigt punkter i ett världsomspännande nätverk som förbinder länder och kontinenter genom religion, arkitektur, konst, musik över århundraden.

Sedan ett drygt sekel har kyrkorna på ön varit en turistmagnet. De är öppna sommartid, på ett annat sätt än på det svenska fastlandet, och brukar vara välbesökta.

Bruksvärden

Följande bygger på de 349 svar från besökare som inkom via de enkäter som sommaren 2019 ställdes i 16 kyrkor i Romaklostets och Klinte pastorat. Av dessa 349 personerna besökte 52 % kyrkan för första gången.

De som räknas in som återkommande besökare har angivit att de besöker kyrkan ofta, ibland eller sällan/någon gång per år. Genomgående är gravskötsel, besök av anhörigs grav samt delta i gudstjänst och andakt de främsta anledningarna till besök. Av de barnfamiljer som bor i socknarna kan man utläsa andra motiv till återkommande besök en förälder skriver såhär ”Vi bor nära kyrkan. Ibland går vi hit och letar Pokémon och övar vår minsta att läsa, precis som vår äldsta son gjorde när han lärde sig läsa”. Konserter anges också som en stor anledning till besöket. För dessa besökare står kyrkan för hembygd, barndom, en knutpunkt, trygghet samt en plats för släkten genom århundraden. De uttrycker en stor glädje och stolthet över sina kyrkor och betonar hur viktig den är för sockens identitet, historia och sammanhang samt för individens släkthistoria.

Förstagångsbesökarna kan majoriteten kopplas till turism, många anger att de hade som mål att besöka minst en kyrka på ön under sin semester eller att besöka många/samtliga av öns kyrkor. Benämningen kyrksafari var en återkommande anledning. Några av dessa förstagångsbesökare uppskattar kyrkorna som en stillsam plats att komma till för att få lite lugn och ro, medan andra ser kyrkan som ett värdefullt nationellt kulturarv och historiedokument. Intresse för konst, kultur, arkitektur och historia beskrivs återkommande som en av anledningarna till besöket.

Generellt sätt var besökarna mycket nöjda med tillgängligheten (74%). Många påpekade att det är trevligt att kyrkan är upplåst så att man får möjlighet att komma in samt är glada att se att kyrkorna och kyrkogårdarna är så välskötta. De som inte var nöjda med tillgängligheten påpekade oftast för dålig belysning i kyrkan, nedsatt framkomlighet med rullstol och dylikt i grusgångar samt vid trösklar, svårighet att öppna eller stänga porten.

När det gäller information var det många som saknade informationsbroschyrer att titta i på plats samt att kunna köpa med sig hem. Där det fanns information efterfrågades mer lättläst text och mer bilder. Genomgående önskades även information på engelska samt ibland även tyska. Flera kommenterade att de sökte mer information på nätet eller i turist-appar samt kompletterade med information från böcker, exempelvis Änglar & Drakar.

Kyrkobyggnaden

Ekeby kyrka gör genom sin form och sitt öppna läge ett resligt intryck. Dess slutna norra sida som vänds mot den större av vägarna kontrasterar mot sydfasadens stora fönster och elegant formade fasader. Det smala tornet gör det möjligt att på ett pedagogiskt sätt tolka kyrkans byggnadshistoria. Den yttre resningen ger avtryck även i interiören. Rummet i helhet bildar en rikt dekorerad enhet trots inslag från flera århundraden. Ytterligare detaljer som kan pekas ut är glasmålningarna, det lilla medeltida fönstret över läktaren och den dolda men himlastormande trappan i korets nordmur.

Kyrkan utgör till alla sina murade delar en välbevarad medeltida anläggning. Endast sakristian är ett sentida tillägg, men diskret. Murar, bågar, valv, portaler och fönsteröppningar samt stora delar av de invändiga putsskikten är bevarade från 1200-talet. Även om tornet i ett tidigare skede möjligen varit avsett att ersättas av ett större, hör kyrkan till dem på ön som har fullföljts, det vill säga inte avstannat i väntan på en aldrig fullföljd ny byggnadsetapp.

Bevarade medeltida föremål och byggnader hör till en kategori vars bevarande sätts högt. Miljöer som Ekeby kyrka fyller en avgörande funktion i att förmedla upplevelser av autentiska medeltida miljöer, i att kunna dokumentera medeltida människors arbete med en stor byggnad och i att på ett pedagogiskt sätt åskådliggöra deras tillvägagångssätt.

Kyrkans inventarier

Det största värdet hos inventarierna i Ekeby kyrkan ligger i dess rumsligt sammanhållna karaktär som inredning och inventarier har. Därtill finns flera föremål som även bortsett från denna helhet har ett stort enskilt värde. Den målade träfordringen i sakramentsskåpet från 1200-talet samt den snidade och målade bänkinredningen samt predikstolen från 1600- och 1700-talet utgör sådana exempel.

Av konst- och kulturhistoriskt värde är triumfkrucifixet och dopfunten, båda från 1100-talets slut och några av kyrkans äldsta föremål, samt nummertavlorna och brudstolarna från 1700-talet. Den tidigare som ett stilbrott ifrågasatta orgelfasaden utgör med sin rika nygotik ett värdefullt inslag från 1800-talet. Bland övriga lösa föremål att lyfta fram är en bräda från en medeltida bänk, en kalk från 1582, en oblatask gjord 1890 av kokosnöt på silverfot samt en stor uppsättning äldre ljusstakar som sannolikt avspeglar att kyrkorummet länge uppfattats som relativt mörkt. Kyrkan har få bevarade medeltida träskulpturer. På Statens historiska museum förvaras ett luminarium, en medeltida oljelampa i sandsten (såld till museet 1891, inventarienummer SHM 8957), på Gotlands Fornsal en fem meter lång pik.

Kyrkogården

Kyrkogården har tydliga årsringar vilket kommer till uttryck i en äldre del i väster och en yngre del i öster.

Kyrkogårdsmuren kring den äldre kyrkogården har en medeltida mursträckning i norr. I väster och söder är murarna omlagda, men innehåller äldre byggnadsdelar och gravstensfragment. I den västra ingången finns äldre grindar av smidesjärn och i den norra muren en välbevarad stiglucka, daterad 1791 på en bjälke. Det är möjligt att stigluckan är äldre.

Den breda grusade gången till kyrkans tornportal och vidare till sydportalen har troligen mycket gamla anor. Vid kyrkogårdens utvidgning åt öster 1966 anlades smala gångar med kalksten som idag delvis är synliga på grund av igenväxning. Gångarna anlades dels i den äldre kyrkogården, både på syd- och nordsida om kyrkan, och i den yngre kyrkogården är tidstypiska och har därför ett bevarandevärde. Kalkstensgångarna i den yngre kyrkogården.

Kyrkogården omgavs tidigare av en trädkrans av vilken idag inte finns några spår. Idag finns enstaka nyplanterade träd. I öster och söder ger träden i prästänget en lummighet och inramning till kyrkogården.

Tidigare gick landsvägen alldeles väster om kyrkan. Den flyttades en bit västerut och väster om kyrkan finns nu ett litet grönområde med planteringar. Från parkeringen leder en gång belagd med betongplattor till ingången till kyrkogården.

Elva gravvårdar från 1800- och 1900-talen upptagna som kulturhistoriskt värdefulla i den inventering av kyrkogården som gjordes 1996. Vid den uppföljande inventeringen 2014 angavs 43 gravvårdar som kulturhistoriskt värdefulla.

Naturvärden

Träd, och buskage är värdefulla miljöer för kryptogamer och insekter och som boplatser för fåglar. Det gäller även murar som inte är putsade. Idag utgör kyrkogårdarna en av de viktigaste miljöerna för bevarandet av hotade växt- och djurarter.

Vid Ekeby kyrkogård finns inte några speciellt värdefulla träd utpekade av Länsstyrelsen. Man bör uppdatera om det finns några rödlistade arter genom kontakt med Länsstyrelsen. Vi rekommenderar att man använder Riksantikvarieämbetets metod *Fria och Fälla (2014)* vid förändringar av trädplanteringar som kan påverka murar och gravvårdar

Händelselista Ekeby kyrka

ÅR	BYGGNADSDEL
o 1150	Gravstensfragment, funnet i en grav på kyrkogården 1865, nu i SHM, Stockholm. Ett annat fragment av stenen påträffat 1923 i långhusets västra gavelfält (SvK).
1182	Byggnadsår enligt Strelow (SvK).
s. 1100-tal	En romansk kyrka byggdes på platsen, varav endast tornets nedre del bevarats i den nuvarande kyrkan. Triumfkrucifixet. Dopfunten tillskriven anonymmästaren "Majestatis" (GK, SvK).
s. 1200-tal	Det nuvarande koret och långhuset samt tornets övre delar byggdes. Kalkmålningar (apostlar, gördelbågsconsoler) i långhuset, glasmålningar och bemålat väggsåp i koret (GK; SvK anger "på 1280-talet" för långhus och kor samt "in på 1300-talet" för tornets påbyggnad och "1300-talets början" för väggsåpet; GKM).
o. 1300	Gravsten på kyrkogården över Atlingis, änka efter Johannes från Vänge (SvK).
1316	Gravsten i korgolvet över Olof från Ekeby (GK, SvK).
o. 1450	Kalkmålningar av "Passionsmästaren" i långhuset (GK, SvK, GKM).
s. 1600-tal	Bänkinredningen tillkom (GK, SvK).
1708	Altaruppsatsen av sandsten samt korbänken (GK, SvK). Sakristibänken i koret tillkom (SvK).
1741	Predikstolen tillkom (GK, SvK), tillverkad av Olof Söderdahl (SvK).
1700-tal	Altarringen (SvK)
1742	Nummertavla, sannolikt utförd av Johan Hernell (SvK).
1743	Bänkinredningen målades (GK, SvK). Två st brudstolar i koret. Minnestavla över predikstolens tillkomst och bänkarnas målning, hänger i triumfbågen (SvK).
o. 1750	Bekännelsepallen (SvK).
1761	Timglas (SvK).
1783	En läktare byggdes troligen bak i kyrkan (SvK).
s. 1700-tal	Ljuskrona av mässing (SvK).
1801	Golvsten inköptes till kyrkan (jfr 1843-44; SvK).
1802-03	Draperimålningar av J Gustaf Möller i långhuset och koret (GK, SvK; GKS). Möller målade även över altaruppsatsen (GK, SvK) och altarringen (SvK). Upphängningstavla för kollektåvar (Inskr.).
1818	Låset till den södra portalens dörr tillverkades av C N Norby, Ekeby (SvK).

ÅR	BYGGNADSDEL
t. 1800-tal	Ankarstockar insatta i långhuset (SvK).
1837	Kyrkklockan omgjuten av Samuel Ch Grönwall, Stockholm (GKR).
1843-44	Golvsten inköptes till kyrkan, lades sannolikt i koret och i mittgången (SvK).
1858	Orgelfasaden utförd efter ritningar av E Rothstein (GK, SvK).
1862	Orgel av orgelbyggare O N Lindquist, Visby (ISO).
1860-talet	Triumfkrucifixet flyttades från triumfbågen till N långhusväggen (GF).
1892	Stenfot och fönstersmygar cementerades (Inskr.; SvK).
1880-90-tal	Nummertavla av ek (SvK).
s. 1800-tal	Ankarjärn inlagda i koret och långhuset. Ljuskrona av kompositionsmetall (SvK).
1923	Sakristian byggdes. Centralvärme med pannrum under sakristian (GF).
1942-43	Kyrkan restaurerades efter förslag av arkitekt Olle Karth, Visby (GK): <ul style="list-style-type: none"> – Medeltida målningar i långhuset togs fram och en draperimålning därstädes togs bort. Övriga draperimålningar nymålades i stor utsträckning. Brädväggen i tornet nymålades efter fragmentarisk förlaga (konservator Bertil Bengtsson, Linköping; GF). – Ändring av bänkar (sitsdjup m m) samt översyn av målning (GF). – Sakramentsskåpet i koret: äldre färglager togs fram (GF). – Ommålning (delvis) av läktare, orgel och nummertavla (GF). – Omläggning av kalkstensgolvet på en betongplatta (GF). – Höjning av altarskranket (GF). – Elektrisk belysning (GF). – Dopfunten flyttad från koret till under läktaren (GF). – Tornrummet innanför vindfånget panelades in (även läktartaket; GF).
1949	Medeltidsfönster hittades på kyrkvinden, restaurerades och sattes in i koret (GF).
1953	Kyrkklockan omgjuten en andra gång av Gösta Bergholtz, Stockholm (GKR, GF). Orgeln renoverad av Andreas Thulesius, Klintehamn (ISO).
1958	Åskskyddsanläggning (GF).
1962	El-ringning (GKR).
1966	Kyrkogården utvidgades åt Ö (GF).
1971-72	Kyrkan restaurerades utvändigt (GK) efter förslag av Restaureringsteknik AB, Stockholm (GF): <ul style="list-style-type: none"> – Tegel- och faltaken lades om på tät bördning och takkonstruktionerna reparerades (GF).

ÅR	BYGGNADSDEL
	<ul style="list-style-type: none"> – Fasadputs (GF). – Hängrännor och stuprör, stuprörsinfiltration (GF). – Tornhuvn reparerades och försågs med ny panel (GF). – Nytt pappklätt klockdäck (GF). – Ljudgluggsbänkarna beslogs med blyplåt med fall inåt (GF).
	– Landgångar, belysning, värmeisolering av valv samt brandcellsindelning av vindarna
1976	Triumfkrcifixet konserverades av konservator Marianne Korsman-Ullmann (GF).
1982	Orgeln renoverad av Finn Krohns Orgelbyggeri, Fredensborg, Danmark (ISO).
1992	Sakramentsskåpet i koret konserverades av konservator Carl Henrik Eliason, Hejnum (GF).
2000	Målningen på brädväggen mot tornet konserverad av konservator Carl Henrik Eliason, Hejnum (GF).
2004	Restaurering av ljuskronor, ljusstakar mf.l metallföremål. Dahlströms metallgjuteri HB (GF).
2004	Konservering kalkmålningar. Katarina Söderdahl (GF).
2004	Invärdig restaurering. Entreprenör Byggnadshyttan på Gotland. Restaureringen omfattade rengöring och lagning av kalkputs på väggar och valv, konservering muralt måleri samt på fast och lös träinredning. Lagning av golv, fönster, och dörrar. El, belysning, och värmesystem kompletterades. Dopfunten flyttades. Målning av orgelläktarens räcke. Nytt skåp för textilförvaring (GF).
2006	Konservering av bänkinredning. Entreprenör Byggnadshyttan på Gotland (GF).
2006	Stenkonservering av en gravvård på kyrkogården. Karl-Gustav Eliasson
2006	Konservering av orgelfasad samt kollektbehållare av Marja-Liisa alm,
2010	Anläggande av minneslund. Johan Arvidsson, Visby kyrkogårds- och fastighetsförvaltning. Kalksten av hoburgstyp, buxbom, daggfunkia, strutbräken och gullgröna, ljuslykta (GF).
2010	Restaurering av exteriör sten ljudgluggar och hörnkedjor, konserverad av Kristofer Mattiasson, An-Sofie Svensson, Anne Braun (Stucco Maestro), (GF).
2011	Installation av belysningsstolpe och trappräcke vid södra ingången. (GF).
2010-11	Utvändig restaurering. Entreprenör Byggnadshyttan på Gotland. (GF).

ATA	Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm (24/10 2007).
GF (GM)	Gotlands fornsals arkiv. (Gotlands Museum).
GF:D	Invändig restaurering 1995, dokumentation, Anna Malmsten.
GK	Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.
GKM	Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.
GKR	Rohr, I., Gotlands Kyrkklockor och Ringningsseder, 1985.
GKS	Svahnström, G., Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.
ISO	Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989: II, Linköping och Visby stift, 1990.
Inskr.	inskrift i kyrkan
o.	omkring
s.	sent
SHM	Statens Historiska Museum
SvK	Sveriges Kyrkor, Gotland bd 1:4, 1931.
t.	tidigt

Lagskydd

Kyrkor har ett generellt lagskydd, som till stor del handlar om deras kulturhistoriska värde. Eftersom lagstiftningen måste vara exakt har kyrkobyggnader enligt Kulturmiljölagen definierats som en kyrka som var invigd och förvaltd av Svenska kyrkan vid början av år 2000. Av dessa har kyrkor byggda före 1940 (och några speciellt utvalda yngre) ett särskilt lagskydd (KML 4 kap. 2-5 §§). Särskilda instruktioner finns i lagen kring kyrkliga inventarier och begravningsplatser. Att kyrkor inom Svenska kyrkan i dessa sammanhang har en särställning framför andra beror inte på samfundstillhörighet eller band till svenska staten utan på att Svenska kyrkan omfattar de äldre kyrkor som ofta har rika konst- och kulturskatter och som av tradition på ett lokalt plan har haft en stark offentlig ställning. Lagstiftningen har hållits på en generell nivå, men en närmare precisering kring enskilda kyrkomiljöers lagskydd finns i Kulturmiljövårdens bebyggelseregister (Bebyggelseregistret). Därutöver finns en del äldre frikyrkor som är byggnadsminnen, kyrkor som i historisk tid tagits ur kyrkligt bruk och övergått till privat eller statlig ägo samt kyrkoruiner. Dessa omfattas av lagbestämmelser kring byggnadsminnen, fasta fornlämningar med mera. Här har samlats en förteckning över de lagbestämmelser som reglerar användning och förändringar av kyrkor, kyrkoinventarier och begravningsplatser som kulturmiljöer.

Kulturmiljölagen (1998:950) t.o.m. SFS 2019:864

Kyrkobyggnaden, kyrkogården, begravningsplatsen, och de kyrkliga inventarierna skyddas av Kulturmiljölagens (tidigare kallad Kulturminneslagen) olika kapitel enligt nedan:

- 1 kap. 1 § anger att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön samt att det ansvaret delas av alla med syftet att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer.
- Fornlämningar och fornfynd skyddas av 2 kap. både de som är kända sedan tidigare och de som inte är kända sedan tidigare. Flertalet kända finns i Riksantikvarieämbetets databas fornsök.
- 4 kap. 1 § anger att kulturhistoriska värdena i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel. 2-5 §§ reglerar kyrkobyggnaden och kyrkotomten. skydd för kyrkliga inventarier 6-10 §§, 11-15 §§ reglerar begravningsplatser. 15 a beredskapsförberedelser som under höjd beredskap behövs för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.
- 5-8 kap. skydd mot utförelse av respektive återlämnande av kulturföremål som olagligt förts bort från en stat.
- 9 kap. begränsar militär användning av kulturegendom i händelse av väpnad konflikt med hänvisning till Haagkonventionen från 1954.

Begravningslagen (1990-1144) t.o.m. SFS 2019:867

Begravningslagen reglerar verksamheten för kyrkogårdar, begravningsplatser och krematorier. I begravningslagen understryks den enskilda gravrättsinnehavarens rättigheter och skyldigheter gällande gravanordningens utformning och skötsel. I lagens 7 kapitel ges möjligheter för upplåtaren, dvs kyrkogårdsförvaltningen att skydda och behålla kulturhistoriskt värdefulla gravplatser och gravvårdar.

Plan- och bygglag 2010:900 t.o.m. SFS 2020:603

Plan- och bygglagen reglerar användning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.

Byggnader, bebyggelseområden och allmänna platser som anses vara särskilt värda att bevara har ett förstärkt skydd. Dessa får inte förvanskas enligt PBL 8 kap. 13 §.

Vid bygglov för ändring eller flyttning av byggnader och anläggningar utanför detaljplan och områdesbestämmelser ska byggnadsnämnden pröva om åtgärden utförs varsamt enligt 8 kap. 17-18 §§.

Miljöbalk (1998:808) t.o.m. SFS 2020:684

Miljöbalken ska enligt kapitel 1 tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Områden som utpekats som riksintresse skall markeras på den lokala översiktsplanen vilken finns på Region Gotlands hemsida.

- I kapitel 3 regleras vad som gäller för områden av riksintressen för kulturmiljö.
- Kapitel 4 för vissa större områden, som i sin helhet är av riksintresse på grund av de natur- och kulturvärden som finns i området (t.ex. är Gotland som helhet utpekade som riksintresse för turismen och friluftslivet 4 kap 2 §).
- Biotopskydd regleras i 7 kap. 11§.
- Nyckelbiotoper alla skogsbruksåtgärder är samrådspiktiga enligt 12 kap. 6 §.
- På Gotland är de 92 medeltida kyrkomiljöerna samtliga utpekade som riksintresse för kulturvärden vilket bland annat regleras i 3 kap. 6 §.

Kyrkoordning t.o.m. SvKB 2019:11

Gällande kyrkoordning för Svenska kyrkan reglerar skyddet av kyrkobyggnaden och de kyrkliga inventarierna främst genom 10 avdelningen, 40 kap 2 §.

Källor

Offentligt tryck:

Kulturmiljölag, SFS 1988:950 t.o.m SFS 2019:864

Kulturmiljölag (1998:950) t.o.m. SFS 2019:864

Begravningslag (1990-1144) t.o.m. SFS 2019:867

Plan- och bygglag 2010:900 t.o.m. SFS 2020:603

Miljöbalk (1998:808) t.o.m. SFS 2020:684

Kyrkoordning t.o.m. SvKB 2019:11

Källor och litteratur

Viktiga källor som använts är följande: *Gotlands Museums arkiv*, Visby, med sockenvis och på kyrkan sorterade uppgifter om arkeologiska fynd från 1800-talets slut och framåt. *ATA (Antikvarisk-topografiska arkivet)*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm. Centralarkiv sedan 1600-talet för ämnena arkeologi, kulturmiljövård, medeltidens konst- och byggnadshistoria, museologi och numismatik. *Fornreg* - Riksantikvarieämbetets registreringsverktyg för yrkesverksamma inom kulturmiljövården för att registrera information om arkeologiska uppdrag och lämningar i Sverige. *Fornsök* - Riksantikvarieämbetets fritt tillgängliga söktjänst med information om alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige. *SHM (Statens Historiska Museer)*, Stockholm, omfattande bland annat Historiska Museet, som är centralmuseum för arkeologiska fynd i landet.

Otryckta källor

Ekeby kyrka, Gotland; beställning av dendrokronologiska analyser. Gotlands Museum, Dnr: AD2004-0951.

Handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv, ATA, Stockholm

Handlingar i Läns museets på Gotland arkiv, Visby

Inventering av inventarierna Ekeby kyrka 1999-2000, utförd av Birgitta Lerberg m.fl samt fotografen Jörgen Kristiansson.

Inventering av Ekeby kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Roger Öhrman, Gotlands Museum. Reviderad 2014, Gotlands Museum.

Invändig restaurering av Ekeby kyrka 1995, Anna Malmsten. Gotlands Museum.

Program för invändiga restaureringsarbeten i Ekeby kyrka, upprättat av arkitekt Jan Utas, Läns museet på Gotland 2001.

Vård- och underhållsplan, Ekeby kyrka 2003. Jan Utas, Visby.

Tryckta källor

Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.

B. G., Söderberg, Gotländska kalkmålningar 1200-1400. 1971.

I Rohr, Gotlands kyrkklockor och ringnings seder, 1985.

Gunnar och Karin Svahnström, Måleri på Gotland 1530-1830. 1989.

Bengt Stolt, Ekeby kyrka, 1991.

Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, red. Tore Johansson, 1990.

Hans Nilssön Strelow, Cronica Guthilandorum, 1633.

Sveriges Kyrkor, bd I:4, 1931.

Tidningsartiklar

Gotlands Allehanda. Artikel av Jenny Widell. 28 juni 2004.

Kartor

1752. Skattläggningskarta Ekeby sn, Högelsarve nr 1. H 18-1:1. Lantmäteristyrelsen.

1879. Laga skiftes karta. H 18-7:4. Lantmäteristyrelsen.